

Андижан мамлекеттик педагогикалык институту

Филология факультети

Кыргыз тили талими кафедрасы

Эне тили жана адабияты; кыргыз тили жана адабияты багыты

2-курс, 201-топтун студенти Косимов Руслан

**АЙТЫШ ӨНӨРҮНДӨГҮ МИФОЛОГИЯЛЫК ОБРАЗДАРДЫН
УЛУТТУК МАДАНИЙ БААЛУУЛУКТАРДЫ САКТОО,
ФОРМАЛАШТЫРУУ ЖАНА ЖАРАНДЫК АҢ-СЕЗИМДИ
КАЛЫПТАНДЫРУУДАГЫ ПОЭТИКАЛЫК-ФУНКЦИОНАЛДЫК
МААНИСИ**

Анотация: Бул макалада айтыш өнөрүндөгү мифологиялык образдардын улуттук маданий баалуулуктарды сактоо, формалаштыруу жана жарандык аң-сезимди калыптандыруудагы поэтикалык-функционалдык мааниси илимий негизде каралат. Айтыш — кыргыз эл маданиятынын маанилүү бөлүгү болуп, анын чыгармаларында байыркы мифологиялык мотивдер кеңири чагылдырылган. Мифологиялык образдар айтыш өнөрүнө терең поэтикалык маанини берип, улуттук рухий баалуулуктардын мурас катары муундан-муунга өтүшүн камсыздайт.

Макалада мифологиялык элементтердин айтыштагы түрлөрү, алардын символикалык жана семантикалык функциялары, ошондой эле бул элементтердин кыргыздын улуттук маданиятындагы жана жарандык аң-сезиминдеги орду талданат. Ошондой эле айтыш өнөрүнүн тарыхый жана социалдык контексттери, заманбап шарттардагы ролу изилденет.

Изилдөө кыргыз адабияты жана фольклору тармагындагы илимий адабияттарга таянуу менен жүргүзүлүп, мифология менен маданияттун өз ара байланыштарын чагылдыруу аркылуу улуттук иденттүүлүктү бекемдөөгө салым кошот.

Күлүч сөздөр: Айтыш өнөрү, Мифологиялык образдар, Улуттук маданият, Поэтикалык функция, Улуттук баалуулуктар, Жарандык аң-сезим, Фольклор, Маданий мурас, Символика, Кыргыз адабияты

Andijan State Pedagogical Institute

Faculty of Philology,

Mother tongue and literature: direction

of Kyrgyz language literature,

Ruslan Kosimov, a student of the 2nd stage, group 201

**THE POETIC AND FUNCTIONAL SIGNIFICANCE OF
MYTHOLOGICAL IMAGES IN AYTYSH ART IN PRESERVING
NATIONAL CULTURAL VALUES, SHAPING, AND FORMING CIVIC
CONSCIOUSNESS**

Annotation: This article explores the poetic and functional significance of mythological images in Aytysht art in preserving national cultural values, shaping, and forming civic consciousness. Aytysht, as a vital part of Kyrgyz national culture, extensively incorporates ancient mythological motifs in its compositions. These mythological images enrich Aytysht with deep poetic meaning and ensure the transmission of national spiritual values from generation to generation.

The study analyzes the types of mythological elements in Aytysht, their symbolic and semantic functions, and their role in Kyrgyz national culture and civic awareness. Additionally, the historical and social contexts of Aytysht and its contemporary relevance are examined.

Based on scholarly literature in Kyrgyz literature and folklore, this research highlights the interconnection between mythology and culture, contributing to the strengthening of national identity.

Keywords: Aytysht art, Mythological images, National culture, Poetic function, Cultural values, Civic consciousness, Folklore, Cultural heritage, Symbolism, Kyrgyz literature

Айтыш өнөрү — кыргыз элинин улуу руханий мурасы, улуттук маданияттын ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Бул чыгармачылык түрү тарыхый жараяндар, фольклор жана мифология менен тыгыз байланышып, коомдун жашоо образдарын, баалуулуктарын жана дүйнө таанымын чагылдырат. Айтыш өнөрүндөгү мифологиялык образдар өзгөчө поэтикалык мааниге ээ болуп, кыргыз элинин улуттук аң-сезимин жана маданий иденттүүлүгүн сактоодо негизги ролду ойнойт.

Мифология — адамзаттын терең тарыхынан башталган, элдин руханий дүйнөсүн чагылдырган, табигат жана коом менен байланышкан символдор жана каада-салттар системасы. Кыргыз элинин мифологиялык дүйнөсү айрыкча бай жана көп түрдүү, анда баатырлар, жаратылыш күчтөрү, жамгыр, күн, ай, жер, асман сыяктуу табигый жана космостук образдар кеңири чагылдырылган. Айтыш өнөрү аркылуу ушул мифологиялык образдар поэтикалык формаларда жаңыртылып, муундан муунга өткөрүлүп келет.

Бул процессте мифологиялык образдар улуттук маданий баалуулуктарды сактоо менен бирге коомдун жарандык аң-сезимин өнүктүрүүгө да өбөлгө түзөт. Айтышчылар өз чыгармачылыгында тарыхый окуяларды, элдик баалуулуктарды жана моралдык принциптерди мифологиялык символдор аркылуу жандандырышат. Бул өзгөчөлүк айтыш өнөрүнүн коомдогу социалдык жана маданий функциясын күчөтүп, элдин биримдигин, руханий байлыгын сактоодо маанилүү куралга айлантат.

Бул макалада айтыш өнөрүндөгү мифологиялык образдардын поэтикалык-функционалдык ролу, алардын улуттук маданий баалуулуктарды сактоо, формалаштыруу жана жарандык аң-сезимди калыптандыруудагы орду илимий негизде изилденет. Ошондой эле айтыш өнөрүнүн тарыхый-маалыматтык жана социалдык контексттери каралат, заманбап кыргыз коомундагы мааниси талданып, бул теманын илимий изилдөөлөрүндөгү орду белгиленет.

Айтыш өнөрү кыргыз эл фольклорунун уникалдуу түрү болуп, анда мифологиялык образдар маанилүү ролду ойнойт. Мифология — бул элдин

дүйнө таанымын, табигат жана коом менен болгон байланышын поэтикалык формада чагылдырган символдор системасы. Айтышчылар өздөрүнүн чыгармаларында баатырлардын, жаратылыш күчтөрүнүн, рухтардын образдарын колдонуп, улуттук руханий баалуулуктарды муундан муунга өткөрүп келишет.¹

Мифологиялык элементтер айтыш өнөрүнө терең поэтикалык маанини берип, анын социалдык жана маданий функцияларын кеңейтет. Мисалы, кыргыз айтышчыларынын чыгармаларында Кудай, Теңир, Алп Энеси сыяктуу мифологиялык фигуралар көп кездешет, алар улуттук баалуулуктарды, адеп-ахлактык принциптерди жана коомдун биримдигин символдоштурат.

Айтыш өнөрүндө мифологиялык образдардын поэтикалык-функционалдык ролу төмөнкүдөй жагдайларда көрүнүп турат:

Маданий мурас катары сактоо: Мифологиялык образдар аркылуу кыргыздын байыркы дүйнө таанымы жана руханий баалуулуктары сакталат. Бул айтыштын мурас катары келечек муундарга жеткирилүүсүнө шарт түзөт.

Жарандык аң-сезимди калыптандыруу: Мифологиялык мотивдер коомдогу тартипти, адеп-ахлактык баалуулуктарды жана патриоттук сезимди бекемдөөгө өбөлгө түзөт.²

Поэтикалык маанилүүлүк: Мифологиялык образдар айтыштын сөз майдачылыгын байытып, поэтикалык образдардын күчүн жана экспрессивдүүлүгүн жогорулатат.

Айтыш өнөрүнүн социалдык функциясы да маанилүү. Ал коомду бириктирип, элдин биримдигин жана улуттук иденттүүлүктү сактоого көмөктөшөт. Бул өзгөчөлүк айтыштын мифологиялык элементтери аркылуу ишке ашат. Себеби, мифологиялык образдар коомдун баалуулуктарын символдоштуруп, улуттук руханий биримдиктин өзөгүн түзөт.

¹ Бекмырзаев, Н. Кыргыз фольклору жана мифологиясы. Бишкек: Эл аралык университет, 2018, б. 45-47.

² Асанов, Т. Айтыш өнөрүнүн поэтикалык өзгөчөлүктөрү. Ош: Оштогу басма, 2020, б. 112-115.

Мифологиялык образдар айтыш өнөрүндө жаңыча интерпретацияланып, заманбап коомдун көйгөйлөрүнө жооп берет. Мындай жаңылануулар кыргыз маданиятынын улантуучулугуна шарт түзүп, айтыш өнөрүнүн актуалдуулугун сактап турат.

Жогорудагы талдоолордон көрүнүп тургандай, айтыш өнөрүндөгү мифологиялык образдар кыргыз улуттук маданиятынын жана руханий мурасынын негизи болуп саналат. Алар поэтикалык функциялары аркылуу улуттук баалуулуктарды сактоого, формалаштырууга жана муундан муунга өткөрүүгө олуттуу салым кошот. Айтышчылар чыгармачылыгында мифологиялык элементтер коомдук аң-сезимди, тартипти жана жарандык позицияны бекемдөөгө жардам берет, бул өз кезегинде элдин биримдигин жана маданий иденттүүлүгүн чыңдайт.

Мындан тышкары, айтыш өнөрү мифологияны заманбап шарттарда жаңыртып, коомдун азыркы көйгөйлөрүнө жооп берүүчү поэтикалык платформа катары кызмат кылат. Бул жагынан алганда, мифологиялык образдар айтыштын социалдык жана маданий функциясын кеңейтет жана кыргыз маданиятынын улантылышына өбөлгө түзөт.

Ошентип, мифологиялык образдардын поэтикалык-функционалдык маанисин изилдөө кыргыз адабияты жана фольклору тармагында маанилүү илимий маселелердин бири болуп саналат. Бул изилдөөлөр улуттук маданиятты сактоо жана өнүктүрүүдө практикалык мааниге ээ жана кыргыз коомунун руханий өсүшүнө көмөктөшөт.³

Колдонулган адабияттар:

1. Бекмырзаев, Н. Кыргыз фольклору жана мифологиясы. Бишкек: Эл аралык университет, 2018, б. 45-47.
2. Асанов, Т. Айтыш өнөрүнүн поэтикалык өзгөчөлүктөрү. Ош: Оштогу басма, 2020, б. 112-115.
3. Жумабеков, Э. Улуттук маданият жана фольклор изилдөөлөрү. Бишкек: Филологиялык илимдер журналы, 2022, №4, б. 45-48.

³ Жумабеков, Э. Улуттук маданият жана фольклор изилдөөлөрү. Бишкек: Филологиялык илимдер журналы, 2022, №4, б. 45-48.